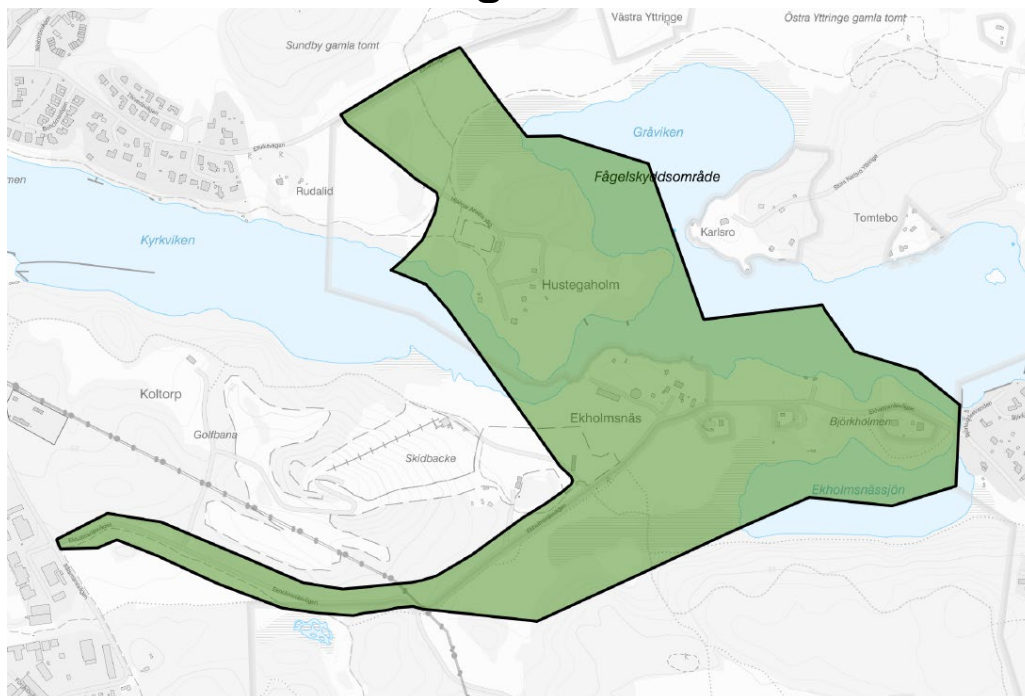
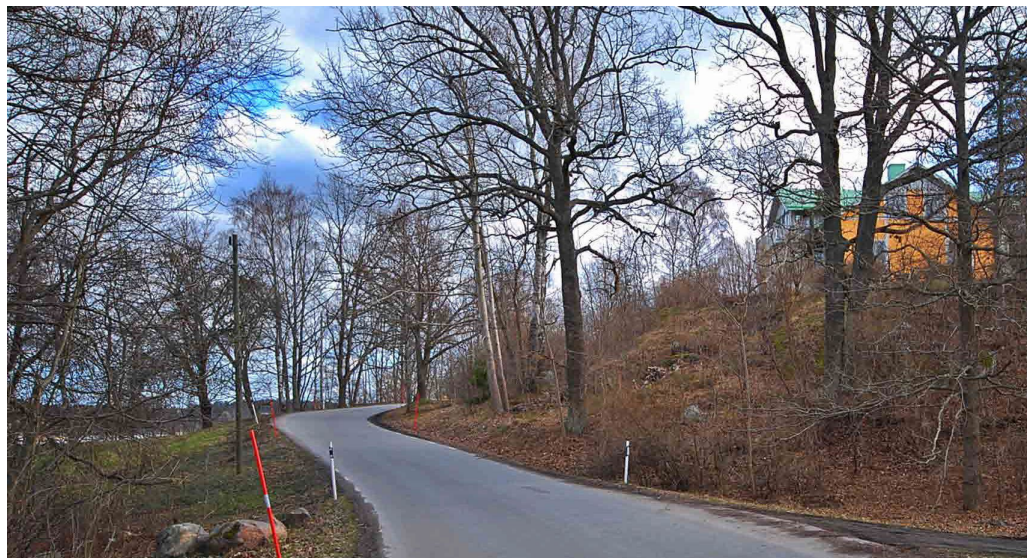

Ekholmsnäs och Hustegaholm

Bakgrund

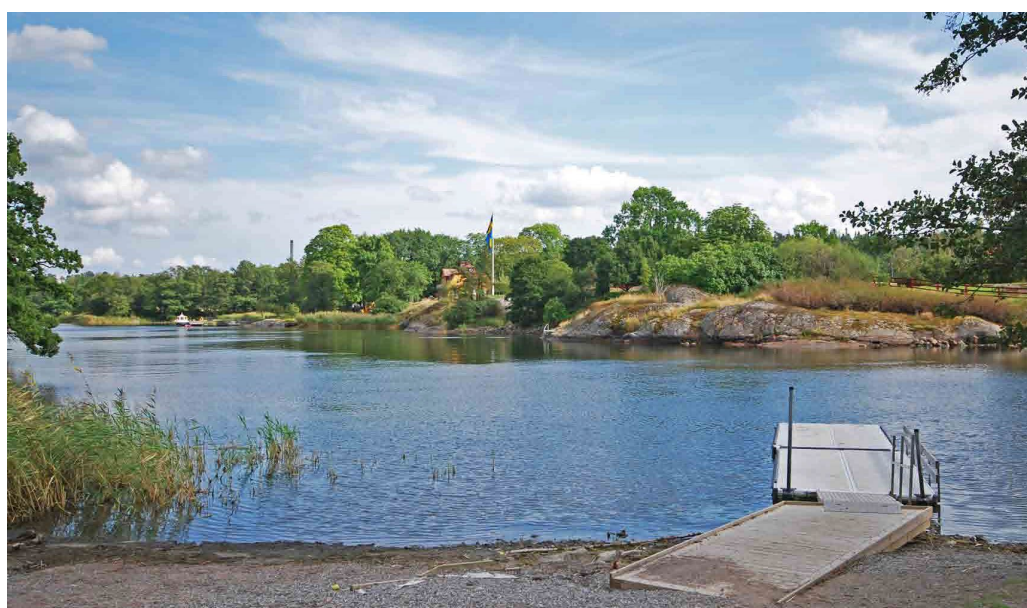
Kulturlandskapet kring Gråviken och Hustegafjärdens inre del har sannolikt gamla anor. Nuvarande agrara strukturer härstammar dock från 1700-talets senare del. Hustegaholm har av namnet att döma varit en holme tillhörig Hustega gård som har medeltida ursprung. Hustegaholm bebyggdes först cirka 1775 som en liten gårdsanläggning med huvudbyggnad och två flyglar. Huvudbyggnaden revs 1912. I dag finns här kvar från 1700-talet de två flyglarna som från början inrymde mangelbod och bagarstuga samt en före detta fiskarstuga vid sjön. En faluröd timrad loge är från 1800-talet liksom Sjövillan, ursprungligen byggd som vaxljusfabrik 1832. Sjövillan byggdes om till bostadshus 1845–1850 och fungerade även som sommarvilla i sent 1800-tal, numera som sommarcafé.

Ekholmsnäsvägen, öster om Ekholmsnäs gård, vid Villa Björkudden.

Ekholmsnäs bebyggdes inte förrän 1778 när notarien Johan Norlin lät uppföra en mindre herrgårdsanläggning. Från början fanns fyra flyglar till huvudbyggnaden men det yttre faluröda flygelparet revs 1932. Norlin lät även plantera allén längs Ekholmsnäsvägen 1785. Gården beboddes senare bland annat av "Lidingökungen" J. A. Zetterberg 1832-1852.

Hustegafjärden, Gråviken och Kyrkviken fick ångbåtsförbindelse med Stockholm redan 1861. Flera sommarvillor byggdes längs fjärdarnas stränder. På sydsidan av Hustegafjärden byggdes redan på 1860-talet sommarvillorna Björkholmen och Björkudden. Från 1900-talets början fram till 1940 fungerade de två villorna som Björkholmens pensionat.

De öppna, obrutna vattenvyerna karakteriserar hela området och bidrar till den lite tidlösa upplevelse som sätter prägel på Hustegafjärden och Gråviken. Vy mot Ekholmsnäs från Hustegaholm.

Beskrivning av området

Närmiljön omfattar landet på norra och södra sidorna av det smala sund som åtskiljer Hustegaholm och Ekholmsnäs. Särskilt från Ekholmsnäs gård och längs de öppna gröna hagmarkerna utmed Ekholmsnäsvägens östra del finns öppna vattenvyer över sundet dels mot det närliggande Hustegaholm, dels mot de välbevarade sommarnöjena på Tomtebo och byggnaderna vid Karlsro på andra sidan Hustegafjärden. Samma gäller vyerna från Hustegaholm över mot Ekholmsnäs herrgård med dess samlade gula och faluröda 1700-talsbyggnader bland höga lövträd ovanför strandbrinken. Även vyn mot Hustegaholm med dess ångbåtsbrygga har stark karaktär.

Hustegaholm bebyggdes ca 1775 med huvudbyggnad och två flyglar. På platsen för den stora grasmattan å förgrunden låg fram till 1912 huvudbyggnaden.

En mycket viktig del av kulturmiljön är Ekholmsnäsvägen som går från Killinge i öster via Ekholmsnäs fram till vägskälet vid Koltorp. Vägen går genom ett öppet kulturlandskap som till stor del präglas av tidigare beteshävd, samt även innehåller påtagliga spår av inägomark till Ekholmsnäs, med starka rötter i det sena 1700-talets landskapsbild. Både lövträdgångar och stora solitära träd sätter stor prägel liksom inslag av hållmarker och berg i dagen som förstärker skärgårdskaraktären och den kustnära anknytningen till Gråviken och Hustegafjärden. Mot sydost avgränsas dalstråket av Ekholmsnässjön och mot sydväst av blandskogsklädda ryggar och små bergknallar.

Ekholmsnäs vägen väster om Ekholmsnäs gård vid den resta sten som kan indikera en järnåldersgrav.

Ekholmsnäs vägen, som är en mycket välbevarad äldre skärgårdsväg, har gamla anor som kyrkväg från Gåshaga, Killinge och Käppala in mot Lidingö sockenkyrka. Käppala gård tillkom under 1500-talet, de övriga två gårdarna är kända sedan 1600-talet men kan mycket väl ha haft medeltida ursprung, vilket ger vägen en lång hävd i tid.

Tillkomsten av Ekholmsnäs gård på 1770-talet gav vägen tydliga målpunkter från herrgården till öns gamla sockencentrum kring kyrkan. Fram mot Ekholmsnäs gård kantas vägen av en lövträdsallé av ungefär samma ålder som herrgården från 1785. Flera av träden är fortfarande från den tiden. En resta sten invid vägen skyddas som fornlämning (Raä Lidingö 11:1). Särskilt karaktärsfull är vägmiljön och den öppna landskapsbilden kring Ekholmsnäs välbevarade 1770-tals miljö samt mellan Hustegafjärden och Ekholmsnässjön.

Kulturlandskapet vid Ekholmsnäs vägen strax sydost om Ekholmsnäs gård.

Beskrivning av bebyggelsen

Ekholmsnäs gård

Kärnan i herrgårdsmiljön från 1778 vid Ekholmsnäs gård är den symmetriskt uppbyggda mangården med huvudbyggnad med två flyglar, samtliga med gulputsad fasad och tegeltak. Huvudbyggnaden har mot framsidan en mycket karaktäristisk utformning för byggnadstiden med bland annat klassicerande portal, tätspröjsade fönster och högre avvalmat brutet tak. Den har nyligen fått en liten bakre tillbyggnad. Mitt på mangårdens inre del mot trädgården står en liten faluröd bod krönt av en spira. Ett mer sentida tillskott, också av stort intresse, är det modernistiska uterummet i trädgården, troligen från 1940-talet. Faluröda spjälstaket omgärdar mangård och trädgård med rundel och högvuxna lövträd. Från 1800-talet är troligen en långsträckt timrad uthuslänga under tegeltak.

Ekholmsnäs gård med huvudbyggnad och flyglar från 1778.

Ekonomigården i väster är av yngre datum. Ett stort falurött stall och en ladugårdslänga är troligen från 1900-talet. Arkitekten Bengt Lindroos har ritat den åttkantiga faluröda manege som uppfördes 1985. Ekholmsnäs väl sammanhållna herrgårdsmiljö har som helhet mycket stora kulturvärden.

Manegebyggnaden utformad av Bengt Lindroos 1985. Den lilla spirkrönta boden på mangårdens inre del.

Öster om Ekholmsnäs ligger några spridda bostadshus längs vägen fram mot sundet mot Killinge. Lidingö 12:6 är en liten villa som är bygd 1943, med ljusgul panelfasad, som varit trädgårdsmästarebostad till Ekholmsnäs. Villan, som kallas modulhuset, har en intressant bakgrund. Den ritades som ett förslag till typhus av två av Sveriges välkända företrädare för funktionalismen, Bengt Lindroos och Sven Markelius.

Typvilla ritad av Bengt Lindroos och Sven Markelius.

Lidingös sena 1800-talsutveckling till sommarö kommer väl till uttryck i två välbevarade före detta sommarvillor. Björkudden (Lidingö 12:241) är en gulputsad större villa från 1876 med stor glasveranda. Björkholmen (Lidingö 12:242) är en sommarvilla i ljus panelarkitektur med stor glasveranda, rikt indelade fönster och lågt torn. Villan är från ca 1865 och en av Lidingös äldsta sommarvillor. Ekeberg (Lidingö 12:243) är en gulmålad mindre villa i enkel panelarkitektur med glasveranda på ena gavelsidan, sannolikt från 1800-talets slut.

Björkholmen (vänster) är en ståligt utformad sommarvilla i ljus panelarkitektur som är välbevarad sedan ca 1865. Björkudden (höger) från 1876 är en välbevarad före detta sommarvillorna från 1860-1870-talet vid Ekholmsnäs.

Hustegaholm

Rakt över det smala sundet, nordväst från Ekholmsnäs, ligger Hustegaholm (Lidingö 5:136) ute på ett näs mellan Kyrkviken, Gråviken och Hustegafjärden. Hustegaholm bebyggdes ca 1775 med huvudbyggnad och två flyglar. Bebyggelsen där har dock haft en enklare karaktär och utformning än det ungefär samtidigt byggda Ekholmsnäs. I dag finns här kvar från 1700-talet en faluröd före detta fiskarstuga och de två små gulmålade mangårdsflyglarna. Från 1800-talet är den faluröda

timrade logen samt den gula Sjövillan, byggd som en liten vaxljusfabrik 1832. Sjövillan som byggdes om till bostad 1847 är utformad i en lätt klassicerande panelarkitektur. Det är i dag den enda mer ursprungligt bevarade äldre byggnaden på Hustegaholm. Övriga byggnader är starkt renoverade på senare år. Kulturhistoriskt intressant är även en kvarvarande ångbåtsbrygga i trä på stenfundament. Bryggan är en mycket intressant liten maritim kulturmiljö och har även stort värde i vattenvyn över sundet mot Ekholmsnäs gård.

Fiskarstugan på Hustegaholm (vänster) anses härstamma från 1700-talets senare del. Den har renoverats på senare år, men är ett karaktärsfullt inslag i kulturmiljön. Ångbåtsbryggan på Hustegaholm (höger). Hela platsen är en liten maritim kulturmiljö viktig att bevara.

Bebyggelsemiljön har som helhet en småskalig agrar prägel i behåll, förstärkt av det omgivande karaktäristiska kustnära kulturlandskapet med hagmarker, högvuxna lövträd, berg i dagen och små lövskogsdungar. Ett koloniområde bidrar också till Hustegaholms småskaliga äldre karaktär.

Av mycket stort värde är även Hustegaholmsvägens smala ringlande vägdragnings med en inre lindallé troligen från 1700-talets senare del. Eventuellt är de grova lindarna planterade redan på 1770-talet när gårdsbebyggelsen tillkom. Allén är i stort komplett och bidrar till upplevelsen av Hustegaholmsvägen som en äldre vägdragnings. Den yttre allén närmare vägens mynning i Elfviksvägen är en oxellallé troligen från 1900-talets början.

Sjövillan på Hustegaholm byggdes som vaxljusfabrik 1832 och byggdes om till bostad redan 1847. Sjövillan är i dag den enda mer ursprungligt bevarade äldre byggnaden på Hustegaholm och är av mycket stort kulturhistoriskt värde. (Lidingö 5:136)

Sammanfattande värdering

Området vid Ekholmsnäs-Hustegaholm utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Kulturmiljön ingår i en större helhetsmiljö av ett välbevarat landskapsavsnitt kring Gråviken och Kyrkviken med lång agrarhistorisk kontinuitet. Här framgår tydligt hur sjökommunikationen har format och påverkat bebyggelsemönster och landskap. Här dominerar välbevarade strukturer från äldre tiders jordbruk kring den enhetliga lilla herrgårdsmiljön Ekholmsnäs från 1770-talet och det småskaliga Hustegaholm från 1700-1800-talen kring Gråviken och inre Hustegafjärden. En trolig järnåldersgrav finns på sydsidan av Gråviken. Ångbåtstrafikens betydelse för Lidingös utveckling till sommarö under 1800-talets senare del är tydlig genom välbevarade sommarvillor från 1860-1870-talet på Ekholmsnäs gamla ägor längs vattnet. Av stor betydelse ur kommunikationsperspektiv är den välbevarade vägmiljön kring Ekholmsnäsvägen som även har en allé från sent 1700-tal. Vägen har använts som kyrkväg för de boende på östra ön.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö - Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990). Ekholmsnäs och Hustegaholm ingår i "Lidingös gröna kulturmiljöer" (2013).

Fornlämningar skyddas enligt Kulturmiljölagen. Information om fornlämningar kan hittas i Forsök hos Riksantikvarieämbetet.

Karaktärsdrag

- Mycket välbevarad f.d. jordbruksbebyggelse kring Ekholmsnäs och Hustegaholm.
- Välbevarade kulturlandskap med öppna siktlinjer i agrara och maritima kulturlandskapsmiljöer som också präglas av det sena 1800-talets sommarvillor.
- Viktiga öppna vattenvyer över sundet från Ekholmsnäs mot från Hustegaholm med ångbåtsbryggan samt från Ekholmsnäs och Ekholmsnäsvägen mot Tomtebo och Karlsro på andra sidan Hustegafjärden.
- Vattenvy från Hustegaholm mot Ekholmsnäs herrgård med dess samlade gula och faluröda 1700-talsbyggnader bland höga lövträd ovanför strandbrinken.
- Ekholmsnäsvägen som en välbevarad äldre vägmiljö med karaktären av skärgårdsväg och allé av högvuxna lövträd från slutet av 1700-talet.
- Ekholmsnäs gårdsmiljö som en välbevarad mindre herrgårdsanläggning från 1778 med hög grad av ursprunglig exteriör, symmetriskt uppbyggd mangårdsbyggnad med huvudbyggnad och flyglar. Trädgård med högvuxna lövträd, modernistiskt uterum från 1940-talet, stall, ladugårdslänga och åttkantig manegebyggnad av arkitekt Bengt Lindroos.
- F.d. trädgårdsmästarebostad det s.k. Modellhuset Lidingö 12:6, modulhus från 1943, av Bengt Lindroos och Sven Markelius med rektangulär volym och rationell arkitektur.

- Sommarvillorna från sent 1800-och 1900-tal med mycket hög grad av ursprunglig volym och exteriör utformning samt detaljer (framför allt Björkudden och Björkholmen).
- Hustegaholm före detta fiskarstuga från sent 1700-tal, två små mangårdsflyglar från sent 1700-tal, Sjövillan från 1832 och ångbåtsbryggan i trä vid sundet mot Ekholmsnäs gård.
- Det kustnära kulturlandskapet med sin skärgårdsprägel, öppna hagmarker med berg i dagen, högvuxna lövträd och ett litet kolonistugeområde.
- Hustegaholmsvägen som smal agrar väg av traditionell typ, lindallé med grova lindar från 1700-talets senare hälft och yttre allé närmare Elfviksvägen med oxlar från 1900-talets början.

Råd och rekommendationer

Syftet med råd och rekommendationer är att de ska ge inspiration och vägledning kring hur fastighetsägare kan tänka kring förvaltningen av sin fastighet för att de värden som karaktäriserar området ska bevaras. De är också ett stöd vid handläggning av bygglovs- och planärenden för staden. De råd och rekommendationer som ges är inte juridiskt bindande.

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Det kustnära kulturlandskapet med skärgårdsprägel, öppna hagmarker med berg i dagen, högvuxna lövträd och blandning av agrara och maritima miljöer med vida vattenvyer över sundet från Ekholmsnäs mot Hustegaholm, Tomtebo och Karlsro bör bevaras och underhållas så det inte växer igen.
- Kvarvarande jordbruksmark bör fortsatt hävdas för agrar användning. De öppna landskapsrummen är viktiga för förståelsen av landskapet och bör värnas.
- Ekholmsnäs herrgård med rötter i 1700-talet bör vårdas och underhållas med väl anpassade material och metoder för att säkerställa att gårdens kulturhistoriska värden består.
- Äldre bevarad gårdsstruktur med huvudbyggnad och flyglar, ekonomibygnader, uterum från 1940-talet samt åttkantig manegebyggnad från 1980-talet bör bevaras exteriört avseende volym och karaktär.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid renovering. Fönster och dörrar/portar i originalutförande samt äldre till- och ombyggnader bör renoveras med väl anpassade material och metoder.
- Före detta trädgårdsmästarbostad så kallade Modellhuset Lidingö 12:6 från 1943 med dess arkitektoniska gestaltning och volym bör bevaras.
- Sommarvillorna från sent 1800-och 1900-tal med hög grad av ursprunglig utformning bör vårdas och underhållas med väl anpassade material och

metoder för att säkerställa att dess kulturhistoriska värden består. Villorna bör bevaras exteriört avseende volym och karaktär.

- Sommarvillornas ursprungliga arkitektoniska uttryck med dess panelarkitektur i så kallad Schweizerstil bör bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnader.
- Äldre byggnadsdetaljer bör värnas, exempelvis fönster och dörrar/portar i originalutförande. Tidstypisk färgsättning bör vara vägledande vid ommålning.
- Sommarvillornas stora tomter bör inte avstyckas.
- Hustegaholm f d fiskarstuga från sent 1700-tal med två små mangårdsflyglar, Sjövillan från 1832 och ångbåtsbryggan i trä vid sundet mot Ekholmsnäs gård bör bevaras.
- Kulturlandskapet kring Hustegaholmvägen och dess smala agrara väg av traditionell typ, lindallé med grova träd från 1700-talets senare hälft och yttre allé närmare Elfviksvägen med oxlar från 1900-talets början bör bevaras.
- Äldre träd bör inte fällas om det inte är nödvändigt av naturvårdsskäl. Träd som måste tas ned bör ersättas.